

Andrzej Franciszek Dziuba

"Człowiek w obliczu cierpienia i umierania : moralne aspekty opieki paliatywnej", Antoni Bartoszek, Katowice 2000 : [recenzja]

Studia Theologica Varsaviensia 39/2, 251-255

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

do głosu za mało doszło światło, pastele, radość, ciepło i nadzieja oraz miłość, które przecież w szczególnie twórczy sposób weszły w świat wraz z Jezusem z Nazaretu oraz jego orędem życia oraz zmartwychwstania.

Trzeba stwierdzić, iż omawiana książka ks. A.F. Dziuby prezentuje sobą umiejętnie rozeznanie oczekiwań katechetycznych dzieci, a także w pewnym sensie i ich rodziców oraz najbliższych, którzy przecież winni śledzić czy raczej twórczo towarzyszyć teoretycznej formacji wiary oraz życia ich dzieci. To, jak się wydaje także wejście w oczekiwania katechetów, którzy ciągle wyczekują odpowiednich pomocy dydaktycznych. Przecież ostatecznie wszystko, a więc i katechizacja prowadzi do Bożej Madrości, której wystarczającym oraz ostatecznym szczytem jest osobowy dar samego Jezusa Chrystusa, Jednorodzonego Syna Bożego, zrodzonego z Niewiasty w Betlejem za czasów Heroda. Ostatecznie Jego propozycja pozostanie drogą do pełnego rozeznania każdego powołania chrześcijańskiego, a taką m.in. jest autentyczna posługa katechetyczna niesiona w ludzie Bożym Nowego Przymierza.

Wydaje się, że książkę ks. prof. A.F. Dziuby można polecić jako ciekawą i wręcz oryginalną pomoc do pracy katechetycznej i to na wielu poziomach nauczania, a więc nie tylko dla klasy szóstej, jak wyraźnie sugeruje podtytuł. Co więcej, wpisuje się ona kompetentnie oraz twórczo i zarazem w ciekawej formie w oczekiwanie przybliżenia przesłania biblijnego Nowego Testamentu, tak ważne we współczesnej katechezie, a dalej szeroko pojętej ewangelizacji.

Danuta Jaguś

Ks. Antoni Bartoszek, *Człowiek w obliczu cierpienia i umierania. Moralne aspekty opieki paliatywnej*, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2000, ss. 337.

Człowiek jako jedyna istota na ziemi uświadamia sobie fakt swego życia i związanych z nim wielorakich rzeczywistości miejsca i czasu. Oczywiście, ta świadomość jest bardzo zróżnicowana, a często i ograniczona tak wieloma wewnętrznymi czynnikami osobowymi jak i niekiedy zewnętrznymi, wręcz niezależnymi. Ostatecznie jednak, człowiek jako osoba, jakby niesie siebie w czasie, kształtuje swe życie i wypełnia je osobowo oraz swymi dziełami. To jednak chyba nie do końca w pełni wyczerpuje całe ontyczne oraz życiowe bogactwo ziemskiego pielgrzymowania człowieka.

Doznawany fizycznie, psychicznie, a niekiedy i duchowo oraz świadomie wypełniany fakt spełniania indywidualnego i osobowego życia poszczególnego człowieka napotyka codziennie fenomen życia innych osób, takich samych co do natury

jak i fundamentalnego powołania ludzkiego. Tu staje zatem bogactwo rzeczywistości spełniana się jednej z podstawowych relacji ludzkich, tj. do drugiego człowieka, do drugiej osoby, do innych ludzi. To możliwość, wręcz wyzwanie i zobowiązanie, ciągłego rozeznawania siebie wobec innych oraz innych wobec nas. Jakże bogate są tutaj dokonujące się nieustanne rzeczywistości, tak zróżnicowane jak poszczególne osoby, partnerzy tych odniesień.

Drogi spełniania się życia, obok swoistej radości i znaków pomyślności, sukcesów czy doskonalenia się, stawiają także trudne wyzwania doświadczania słabości, niemocy i braków. Do nich szczególnie należy zaliczyć choroby i cierpienia, umiaramanie i śmierć. To nieuniknione fenomeny ludzkiej egzystencji, jakby boleśnie wpisane w rzeczywistość życia, chyba każdego człowieka. Jednak są one bardzo różnie przyjmowane i przeżywane oraz jakże różnie rozeznawane w swym osobowym wyrazie, a także ich odniesieniu do innych oraz przyjęcia przez nich. Nie mniej towarzyszą one w życiu faktycznie prawie każdemu człowiekowi choćby widziane u innych. Właśnie jednak ich autentyczna świadomość jakby jeszcze bardziej dojrzała, staje się bardziej czytelna, gdy staje wobec drugiej osoby doświadczanej tymi dramatycznymi wyrazami życia.

Zatem pytania o odniesienie do chorego, do jego cierpienia, a może już umierania czy zapoczątkowania drogi śmierci. Ta problematyka jest żywo obecna we współczesnym nauczaniu kościelnym, a zwłaszcza w licznych wystąpieniach papieża Jana Pawła II. Stąd z dużym zainteresowaniem należy odnotować publikację książki ks. A. Bartoszk a.

W schemacie najbardziej ogólnym publikację otwiera stosunkowo obszerny spis treści (s. 5-7), dedykacja (s. 9) oraz przedmowa ks. J. Nagór nego (s. 11-17). Natomiast zasadniczy korpus treściowy stanowią: wstęp (s. 19-26), trzy rozdziały oraz zakończenie. W końcu zamieszczono jeszcze wykaz skrótów (s. 313-314) oraz bibliografię, podzieloną na źródła, opracowania i literaturę pomocniczą (s. 315-337).

W rozdziale pierwszym Autor podejmuje próbę szerokiego ukazania koncepcji opieki paliatywnej (s. 27-102). Aby to właściwie rozeznąć niezbędnym okazało się widzenie kontekstu tego rodzaju opieki. Współczesna medycyna staje coraz bardziej odpowiedzialnie wobec problemu umierania i śmierci. To zaś stawia m.in. zagadnienia medycznych możliwości leczniczych i terapeutycznych, ich moralnych wymiarów czy wreszcie samych osobowych postaw wobec umierania i śmierci. Na szeroko pojęty kontekst – zdaniem autora – składają się także postawy społeczeństwa wobec umierania i śmierci. Na to zaś mają wpływ współczesne przemiany w samym podejściu do śmierci i umierania, szeroka działalność różnych ruchów na rzecz eutanazji oraz wiele innych czynników, które ks. A. Bartoszek omawia bardziej pobieżnie.

Artykuł drugi pierwszego rozdziału to ukazanie istoty opieki paliatywnej. Zatem po zarysowaniu jej kontekstu Autor kreśli najpierw w trzech kolejnych paragrafach jej obraz historyczny, także w Polsce, aby następnie ukazać definicję oraz podmiot i formy. Z kolei zasygnalizowano medyczne i liczne pozamedyczne aspekty opieki paliatywnej. Całość pierwszego rozdziału zamykają uwagi o koncepcji jakości życia oraz wielorakich trudnościach w opiece paliatywnej.

Po tak szerokim wyjaśnieniu i ukazaniu podjętego w rozprawie zagadnienia (takie przynajmniej można odnieść wrażenie) Autor, w drugim rozdziale, omówił personalistyczno-teologiczny fundament opieki paliatywnej (s. 103-204). W całości tej problematyki postawiona została najpierw osoba ludzka i jej niepowtarzalne życie w perspektywie stwórczo-zbawczej. To interesująca antropologiczna analiza osoby ludzkiej ukazująca kompleksowo porządek stworzenia i zbawienia. Pierwszy z nich wskazuje, obok samego faktu stworzenia przez Boga, także ma charakter duchowo-cielony osoby ludzkiej. Ona wreszcie jest przedmiotem poznania, wolności i własnej cielesności. Natomiast porządek zbawczy stawia najpierw dramat ponizenia siebie samego przez grzech, aby z kolei wobec niego wyrosła życiodajna nowość człowieka w Chrystusie, tj. nowego stworzenia. Dobrze się stało, iż Autor ukazuje tu także rolę Ducha Świętego w życiu wewnętrznym człowieka, a dokładniej w życiu całej osoby ludzkiej. Ważnymi są także syntetyczne uwagi o wartości życia ludzkiego, jawiące się w kontekście stworzenia i Chrystusa.

Z kolei ks. A. Bartoszek ukazuje cierpienie i śmierć w świetle integralnej wizji osoby ludzkiej. Cierpienie jawi się tutaj w całym swym osobowym wymiarze oraz wielorakich odniesieniach do Chrystusowego dzieła Odkupienia. Natomiast w wizji misterium śmierci zakcentowany został jej personalistyczny oraz paschalny charakter czy wymiar.

Trzeci artykuł tego rozdziału poświęcony został chrześcijańskiej wizji wspólnoty. Autor najpierw ukazuje ją w świetle prawdy o osobowej godności każdego człowieka, który jest powołany do życia we wspólnocie osób, która może przybierać różne kształty i formy. Jako przejawy spełniania się tej prawdy wskazano szczególnie rodzinę i solidarną odpowiedzialność międzyludzką. Dobrze, że wskazano także na zasadę pomocniczości, jako umocnienie podmiotowości człowieka i społeczeństwa. Oczywiście, wspólnota staje także wobec perspektywy oczekiwanego zbawienia. Tu staje zagadnienie grzechu społecznego, który jest w stanie pokonać wspólnota tylko w Chrystusie, będąc znaczoną miłością. Te znaki – zdaniem ks. A. Bartosza – prowadzą także do poprawnie pojętej posługi samarytańskiej jako wyrazu solidarności i miłości.

Rozdział trzeci poświęcony został omówieniu wymagań moralnych wobec opieki paliatywnej. Towarzystwo – zdaniem Autora – staje jako podstawowa powinność wobec śmiertelnie chorego czy umierającego. Obecność przy umierającym to

rozeznanie osoby i podjęcie wręcz obecności Boga przy człowieku. Obecność jest ostatecznie czuwaniem, ale wyraża się także w gościnności i może przybierać różne inne znaki oraz kształty. Autor mocno podkreśla, iż w towarzyszeniu idzie zawsze o uznanie pełnej podmiotowości osoby ciężko chorej. Tu dotknięto kwestii komunikowania prawdy o stanie zdrowia czy choroby oraz szacunku dla autonomii chorego. Ks. A. Bartoszek w ramach tego bloku omawia także opiekę religijną nad umierającymi. Widzi ją w potrójnej misji: królewskiej, prorockiej i kapłańskiej. Tym trzem wymiarom odpowiada stosowanie posługa miłości, głoszenia Ewangelii i modlitwy oraz sakramenty.

Drugi artykuł ostatniego rozdziału to próba zaprezentowania leczenia paliatywnego jako służby śmiertelnie choremu szczególnie w wymiarze medycznym, choć także z pewnymi elementami psychologicznymi. Ukazano tu nauczanie kościelne w zakresie zachowania proporcji w stosowaniu środków terapeutycznych. Jest to wymagające bardzo dużej odpowiedzialności zagadnienie proporcjonalności środków czy zwłaszcza rezygnacji z „uporczywej terapii”. Autor omawia tu także kwestie łagodzenia cierpienia, co łączy się m.in. z stosowaniem środków usmierzających. Wreszcie dotyka dramatu eutanazji, wskazując na bezwzględne jej odzucenie.

W zakończeniu swej książki Autor przedstawił syntetycznie wyniki dokonanych analiz nad studium moralnym aspektów opieki paliatywnej w świetle posoborowego nauczania Kościoła. Zaakcentował to co w nauczaniu kościelnym stanowi pewne novum a z drugiej strony trwałą wierność przekazowi prawd wiary w odniesieniu do człowieka jako osoby. Jednocześnie także wskazuje, iż niezbędne są tu dalsze wielopłaszczyznowe badania oraz teologiczna otwartość wobec rozwoju medycyny i innych dyscyplin związanych z opieką paliatywną.

Liczne dokumenty Kościoła, a zwłaszcza nauczanie Jana Pawła II oraz publikacje dotyczące wielorakich przemian życia człowieka jak i bardzo aktualnej dyskusje wokół pytań o dynamikę tych procesów są najlepszym dowodem aktualności poruszonego w niniejszej rozprawie tematu o opiece paliatywnej. Jest tym cenniejszym, iż wskazano na moralne, tj. podstawowe aspekty tych postaw oraz działań. Z uznaniem należy odnieść się do Autora omawianej publikacji m.in. z uwagi na odważne podejmowanie trudnych, żywo dyskutowanych problemów: z jednej strony staje zagadnienie technicznych osiągnięć medycznych, pewne tendencje społeczne czy kulturowe, z drugiej zaś niezbędność odniesień do godności każdego człowieka, w każdym etapie jego życia, ponieważ zawsze pozostaje ono w swej najgłębszej istocie osobą.

Monograficzne opracowania zagadnienia opieki paliatywnej jest przede wszystkim widzeniem jej moralnych aspektach, zwłaszcza w świetle posoborowego nauczania Kościoła. Ks. A. Bartoszek podejmuje problem dynamiki tej jedynej

w swoim rodzaju i także doniośle dziedziny wzajemnych odniesień międzyludzkich. Opieka paliatywna jest przecież szczególnym znakiem „kultury życia”, ale z drugiej strony także twórczym przeciwstawieniem się „kulturze śmierci”.

Przeglądając bibliografię można zauważyć, iż Autor – korzystając jednocześnie z różnych polskich przekładów dokumentów kościelnych – nie zna oficjalnego polskiego przekładu bardzo ważnego dokumentu Papieskiej Rady „Cor Unum”, dokonanego z oryginału języka francuskiego: „Kilka zagadnień z dziedziny etyki dotyczących ciężko chorych i umierających”. Warszawa 1981 (s. 322). Także nie zostały wykorzystane różne dokumenty Papieskiej Rady ds. Duszpasterstwa Służby Zdrowia, które opublikowane zostały w Watykanie w języku polskim: „Formacja kapłańska a duszpasterstwo służby zdrowia” (1990), „Zakonnicy w świecie cierpienia i zdrowia” (1987), „Świeccy w świecie cierpienia i zdrowia” (1987).

Szkoda, że Autor nie wykorzystał liczącego prawie 40 zeszytów periodyku „Dolentium Hominum” wydawanego od 1986 r. przez Radę ds. Duszpasterstwa Służby Zdrowia. Prezentuje on niezwykle bogatą dokumentację nauczania papieskiego, różnych konferencji episkopatów, teologów, tematycznych corocznych sympozjów organizowanych przez Radę oraz inne materiały, także odnoszące się do opieki paliatywnej. Warto zauważyć, iż dzięki kard. F. Angelini ukazuje się on w kilku wersjach językowych (m.in. hiszpański, francuski, włoski).

Dynamiczny obraz opieki paliatywnej stawia pytania o potrzebę większego do wartościowania jej odniesień do społecznych wymiarów człowieka, nie tylko odnoszących się do sfery życia fizycznego, ale i do wspólnoty z innymi ludźmi. Idzie tu o szersze wskazanie na potrzebę realnego świadectwa opieki paliatywnej wobec konkretnej osoby, która winna wyrazić się także w odniesieniu do społeczności świeckich oraz do świata. Te elementy relacyjności winny być wyraźniej znaczone twórczym darem opieki paliatywnej, także dla zdrowych.

Prezentowana książka jest ważnym obrazem moralnych aspektów opieki paliatywnej. Staje ona w całym kontekście faktu, iż ten rodzaj posługi adresowany wobec każdego chorego i umierającego winien przybrać w Polsce coraz bardziej profesjonalne formy i struktury. Zatem wskazuje ona, w sensie praktycznym, jak wiele jest jeszcze do zrobienia. Nie mniej należy cenić wszystko to, co jest już twórczym i zarazem pozytywnym znakiem rozeznania tej szczególnej posługi.

ks. Andrzej Franciszek Dziuba